

ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

ІСТОРИЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ФЕХТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Олена Дьоміна, Василь Бусол

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація

В статті представлена історична періодизація розвитку спортивного фехтування в Україні. Приводяться невідомі факти з історії фехтування. Розглядаються процеси створення організаційних основ розвитку українського фехтування.

Ключеві слова: Україна, історія, періодизація, фехтування, змагання, клуби, товариства.

Annotation

The article presents the historical periodization of the development of sport fencing in Ukraine. We present unknown facts from the history of fencing. The processes of creating institutional framework of Ukrainian fencing.

Key words: Ukraine, history, periodization, fencing, competitions, clubs, societies.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Виникнення та розвиток спортивного фехтування в Україні охоплює тривалий часовий відрізок – приблизно з другої половини XIX ст. і до сьогодення. У цей період значних змін зазнавали процеси суспільно-політичного, економічного, культурного розвитку різних територій України. Це стосувалось і фехтування, яке у XIX ст. перестало відігравати відчутну військово-прикладну роль, сформувалося як вид спорту і набуло характерних для нинішнього часу рис. Формування організаційних і програмно-нормативних засад, кадрове та науково-методичне забезпечення підготовки спортсменів дозволило сучасному українському фехтуванню авторитетно заявити про себе на міжнародній спортивній арені. Однак досі відсутній глибокий аналіз періодів та етапів, упродовж яких фехтування сформувалося як один з найбільш пріоритетних видів спорту в Україні.

У наукових працях, присвячених історії фехтування в СРСР, подаються лише поодинокі факти з розвитку цього виду спорту в Україні, а історична періодизація зазвичай пов'язується з основними етапами суспільно-політичної історії: фехтування у Древній Русі, у дореволюційній Росії, в СРСР (Аркадьєв, 1959; Булочко, 1967).

Саме відсутність системних досліджень історії фехтування в

Україні спонукала нас до проведення даного дослідження.

Мета: створення історичної періодизації розвитку спортивного фехтування в Україні.

Завдання:

1. Узагальнити факти, пов'язані з історією виникнення та розвитку спортивного фехтування в Україні.

2. Проаналізувати процес розвитку організаційних засад спортивного фехтування в Україні.

3. Розробити історичну періодизацію розвитку фехтування в Україні.

Методи дослідження:

- теоретичний аналіз та узагальнення інформації;

- порівняльно-історичний метод;

- хронологічний метод;

- методи індукції та дедукції;

Результати дослідження:

Аналіз літературних джерел і документальних матеріалів дозволив встановити, що спортивне фехтування на території України було започатковане приблизно у другій половині XIX ст. У цей час заняття фехтуванням, використовувалося переважно з усвідомленою оздоровчою та виховною метою в рамках певних гімнастичних систем. Так, у 1854 році педагог Габерле відкрив у Львові школу фехтування та гімнастики [16]. У лютому 1895 року з ініціативи доктора Євгена Гарнич-Гарницького був заснований Київський атлетичний кружок, де проводились заняття з фехтуван-

ня на рапірах [7]. Велику роль у справі популяризації та подальшого розвитку фехтування в Україні відіграли сокільські гімнастичні осередки Львова [14], Києва та Харкова [7]. Фехтуванням займалися й у медично-гімнастичному закладі „Верітас”, створеному у Києві відомим лікарем, пропагандистом фізичної культури і спорту Валентином Крамаренком [9].

Наприкінці XIX ст. фехтувальні клуби не лише проводили навчання фехтуванню, а й організовували спортивні змагання. Так, спортивні змагання за участю європейських майстрів провів у 1899 році „Перший Львівський клуб фехтування” [16].

На початку XX ст. були підготовлені перші програми з фізичного виховання для навчальних закладів, у яких до переліку рекомендованих вправ входило і фехтування [6]. Нами віднайдені факти практичного вивчення фехтування у середніх навчальних закладах України. Так, 9 травня 1910 року учні чоловічої гімназії міста Ізмаїла представили показові бої [5]. З великим успіхом виступали фехтувальники з одеських гімназій на Всеросійському огляді дитячих „потішних” полків у присутності царя Миколи II [4]. Фехтування на шаблях та багнеттах було представлено учнями Київської гімназії весною 1913 року під час гімнастичного свята навчального округу [1]. Журнал „Красота и сила” відзначив високофахову роботу з викладання фехтування вчителя Чернігівської гімназії Миколи Ларшина [13].

На початку XX ст. в Україні зародилася власна система підготовки інструкторських кадрів. Нами встановлено, що одним з центрів підготовки інструкторів з фехтування на території України було Севастопольське військово-фехтувально-гімнастичне товариство. З 1910 року на базі товариства розпочалась підготовка помічників інструкторів з числа офіцерів і нижніх чинів для про-

ведення занять з фехтування у частинах Одеського військового округу. Тим, хто успішно закінчував курс навчання ставили спеціальні відмітки у документах про проходження військової служби, для того, щоб вони могли потім працювати на посаді вчителів гімнастики у народних школах [3].

Значно активізувалася спортивна робота фехтувальних осередків у 1912-1913 роках. Помітних успіхів досяг спортивний гурток університету Святого Володимира, де працював відомий італійський фехтмейстер Енеа Саля. Він проводив також заняття у „Польському гімнастичному товаристві”, київському „Руському Соколі”. 1912 року Євген Галаневич, учень Енеа Саля, на Всесокільському зльоті у Празі посів друге місце у фехтуванні на рапірах та четверте місце у фехтуванні на шаблях [2]. Важливою спортивною подією в Україні стало проведення у Києві Першої Руської олімпіади 1913 року. У жіночих змаганнях друге місце виборола киянка Ніна Попова.

До I Світової війни у середовищі фахівців та організаторів спортивного фехтування виникають ідеї проведення офіційних змагань, розширення зв'язків між клубами та встановлення контактів з міжнародними спортивними організаціями [15]. Початок об'єднувачих процесів можна пов'язати із подібними процесами, що відбувалися у передових європейських країнах і завершилися заснуванням 29 листопада 1913 року Міжнародної Федерації фехтування (FIE) із штаб-квартирою у Парижі.

Глибока системна криза, викликана I Світовою війною, розвалом Російської та Австро-Угорської імперій, тривалими бойовими діями та докорінними змінами у суспільно-політичному житті, загальмували процес розвитку спортивного фехтування. Різні частини території України опинилися у складі різних держав, які суттєво

відрізнялися за типом суспільно-економічних відносин. Це вплинуло і на розвиток спортивного фехтування з часом в УРСР та у Західній Україні, більша частина якої відійшла до Польщі.

На території Західної України фехтування культивували польські, українські, єврейські організації, які діяли у Львові, Коломиї, Стрию, Бориславі та інших містах. Провідним центром розвитку спортивного фехтування став „Львівський клуб фехтування”, який у 1922 році став засновником Федерації фехтування Польщі (PZS) [14]. Львівські фехтувальники брали участь у багатьох міжнародних змаганнях де показували високі результати. Так у 1928 і 1932 рр. спортсмен із „Львівського клубу фехтування” Тадеуш Фрідріх у складі збірної команди Польщі завоював бронзові олімпійські медалі в командних змаганнях на шаблях.

З українських тіловиховних організацій активно розвивали фехтування у „Соколі-Батьку” та товаристві „Україна”. Фехтування в них використовували не лише як вид спорту, а й використовували його як засіб патріотичного виховання та підготовки до національно-визвольних змагань.

У квітні 1935 року Український Спортивний Союз (У.С.К.) на сторінках часопису „Готові” видає перелік вимог на Відзнаку Фізичної Справності (В.Ф.С.). Серед нормативів за вибором вказується і „проба шерму” - перевірка навичок у спортивному фехтуванні [10].

Наведені факти свідчать про те, що фехтування в Західній Україні у міжвоєнний період було органічною частиною тодішнього європейського спортивного руху. Спортсмени брали участь у міжнародних змаганнях і досягали високих результатів. Даний період розвитку фехтування в Західній Україні завершився після її приєднання до УРСР у 1939 році.

Утворення СРСР і входження УРСР до його складу поклали

початок радянському періоду розвитку українського фехтування. Апологетами пролеткульту фехтування було проголошено буржуазним видом спорту. Пізніше воно зазнало мілітарного впливу, і використовувалося як засіб загальної військової підготовки населення. До програми спортивних змагань був включений прикладний вид – фехтування на карабінах з еластичним багнетом [12].

У 20-30-х роках ХХ ст. вперше формуються організаційні структури, які здійснювали керівництво розвитком фізкультури і спорту в Україні. Створюється державний керівний орган - Вища рада фізичної культури України. Громадськими органами, які здійснювали керівництво розвитком спортивного фехтування в Україні являлися Секція фехтування та рукопашного бою УРСР та республіканські ради добровільних спортивних товариств. Вказані керівні органи були жорстко підпорядковані всесоюзним органам керівництва і їх самостійність у прийнятті рішень була обмеженою.

1928 року фехтувальники УРСР взяли участь у Всесоюзній Спартакіаді, яка проводилася у Москві, де посіли третє загальнокомандне місце [12]. 1929 року вперше були проведені змагання на першість України, а у 1935 році у Харкові відбувся перший чемпіонат України. З 1938 року чемпіонати УРСР з фехтування проводяться регулярно. Фехтування активно розвивається у містах Києві, Харкові, Дніпропетровську та ін.

У ці роки в Україні формується система підготовки кваліфікованих тренерів. 1930 року у Харкові відкрився Державний інститут фізичної культури України, а з 1934 року розпочала роботу кафедра фехтування та рукопашного бою, яку очолив відомий фехтувальник П. А. Заковорот [12].

У повоєнні роки активно про-

водяться заходи з популяризації та залучення до занять фехтуванням широких верств населення. Це призвело до значного зростання кількості осіб, що займалися цим видом спорту. Особливістю цього періоду є значне розширення географії фехтування. Якщо на початку 30-х років фехтування культивували лише деякі міста, то у 50-х роках ним займалися в усіх областях УРСР, нерідко навіть у невеликих містах. Секції фехтування часто організовувалися у семирічних та середніх школах, на великих підприємствах, у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах, будинках культури тощо [12].

У 1946 році створюється Львівський державний інститут фізичної культури з кафедрою фехтування, яка у подальшому стала одним з провідних центрів підготовки фахівців і спортсменів високої кваліфікації. Першим завідувачем кафедри став відомий спортсмен і фахівець фехтування та рукопашного бою В.О. Андрієвський [12].

Важливим моментом в історії українського фехтування були перші міжнародні зустрічі з угорськими фехтувальниками 1951-1952 років та участь спортсменів України в офіційних міжнародних змаганнях у складі збірної команди СРСР. Ці роки ще не відзначені високими досягненнями на змаганнях найвищого рівня, однак спортсмени і тренери набувають міжнародного досвіду.

Дебют на Олімпійських іграх 1952 року українців І. Комарова, Ю. Уралова, А. Плеханової був невдалим та виявив значні недоліки у техніко-тактичній майстерності наших спортсменів та у методиці їх підготовки. Перший успіх прийшов на Олімпійських іграх 1956 року, де Є. Череповський завоював бронзову медаль. У подальшому чемпіонами світу та призерами Олімпійських ігор ставали Є. Рюмін, Г. Крисс, В. Сидяк, В. Путятін, В. Станкович,

С. Парамонов, Ю. Чиж, Й. Вітебський, С. Міндіргасов, Г. Погосов, М. Тишко.

У цей час в Україні створюється вертикаль керівних органів (державних і громадських), вводиться посада державного тренера з фехтування, в обов'язки якого входить контроль та координація роботи всіх організацій, які розвивають даний вид спорту в республіці. Запроваджується чітка система територіальних і відомчих змагань обласного, республіканського та всесоюзного рівнів.

Формуються програмно-нормативні, науково-методичні та організаційні основи підготовки спортсменів високої кваліфікації. Видається велика кількість навчальних програм, методичних та навчальних посібників для спортивних секцій, ДЮСШ, навчальних закладів. В інститутах фізичної культури проводяться республіканські та всесоюзні курси підвищення кваліфікації тренерів, науково-практичні конференції та семінари.

Фехтування культивують більшість добровільних спортивних товариств: „Авангард”, „Буревісник”, „Спартак”, „Локомотив”, „Зеніт”, „Динамо”, СКА.

Особливе значення для популяризації та розвитку фехтування в УРСР мало проведення республіканських Спартакіад та участь збірної команди України у Спартакіадах народів СРСР – найбільш престижних внутрішніх змаганнях, які проводилися на державному рівні та широко висвітлювалися засобами масової інформації.

Початком нового історичного періоду розвитку фехтування в Україні можна вважати проголошення та офіційне визнання незалежності України. були створені Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту та Федерація фехтування України. Федерація фехтування України вступила у Міжнарод-

ну федерацію фехтування (FIE), а українські фехтувальники почали брати участь у міжнародних змаганнях самостійними командами.

Однак в нових соціально-економічних умовах виникли серйозні проблеми, пов'язані з нестачею матеріальних та фінансових ресурсів для подальшого розвитку українського спорту загалом та фехтування зокрема.

Незважаючи на численні труднощі, українські фехтувальники за роки незалежності змогли добитися низки високих результатів на міжнародній спортивній арені. Найбільш вдало вони виступали на Чемпіонатах світу та Олімпійських іграх впродовж 2005-2012 років. Команда українських шаблісток у складі Ольги Харлан, Олени Хомрової, Галини Пундик, Ольги Жовнір стали чемпіонками Олімпійських ігор 2008 року. На іграх Олімпіади – 2012 золоту медаль виборола львівська шпажистка Яна Шемякіна, а бронзову медаль у фехтуванні на шаблях завоювала Ольга Харлан із Миколаєва.

Високі досягнення українських фехтувальників у даний період не були б можливими без організаційного, програмно-нормативного та науково-методичного забезпечення підготовки спортсменів високої кваліфікації. На даний час в Україні створена повноцінна система підготовки тренерських кадрів. Спеціалізації фехтування працюють у Національному університеті фізичного виховання і спорту України та Львівському державному університеті фізичної культури. На спеціалізованих кафедрах ВНЗ проводяться наукові дослідження з проблем теорії і методики підготовки фехтувальників. Молодших спеціалістів готують училища фізичної культури у Києві, Львові та Миколаєві.

На сьогоднішній день фехтування розвивається у 17 областях України. У Дніпропетровській,

Львівській, Миколаївській, Харківській областях та місті Києві його визнано пріоритетним видом спорту. Фехтування культивують 38 ДЮСШ, 5 СДЮШОР, 10 ШВСМ та 3 училища олімпійського резерву. Поступово розвивається і клубна система. Ряд приватних фехтувальних клубів функціонує у Києві, Харкові, Мажівці.

За роки Незалежності в Україні створена система морально-матеріального заохочення спортсменів та тренерів, які досягли високих результатів на міжнародній спортивній арені (стипендії Президента України, премії за високі досягнення на чемпіонатах світу та Олімпійських іграх, державні та спортивні відзнаки, нагороди).

Проведенні дослідження дозволили узагальнити фактологічну базу та запропонувати історичну періодизацію розвитку фехтування на території сучасної України. При визначенні історичних періодів нами враховувались не тільки зовнішні історичні чинники (зміни суспільних формацій чи правлячих режимів), а й ті, що впливали на процеси формування організаційно-правових, програмно-нормативних, матеріально-технічних засад функціонування виду спорту. Виходячи з цього пропонується наступна періодизація:

1-й період (1854-1922) – Виникнення та початковий розвиток спортивного фехтування в Україні.

2-й період (1922-1952) – Розвиток фехтування в УРСР у довоєнний період та перші повоєнні роки. Розвиток фехтування у Західній Україні (1920-1939).

3-й період (1952-1992) – Вихід українських фехтувальників на міжнародну арену у складі збірних команд СРСР.

4-й період (1992 р. – по нинішній час). Розвиток фехтування у незалежній Україні як пріоритетного виду спорту.

Висновки

1. Виникнення спортивного фехтування в Україні відноситься до середини XIX ст., коли мистецтво володіння холодною зброєю втрачає своє військово-прикладне значення і використовується переважно як засіб фізичного виховання. Фехтування вводиться в навчальні програми з фізичного виховання середніх шкіл, кадетських корпусів, вищих навчальних закладів. Фехтування розвивається як вид спорту в спортивних товариствах, клубах, гімнастичних осередках.

2. У 1920-1939 роках фехтування на території Західної України розвивається як олімпійський вид спорту з орієнтацією на участь у міжнародних турнірах та Олімпійських іграх. В українських тіловиховних організаціях фехтування використовується і як важливий засіб патріотичного виховання та підготовки до національно-визвольних змагань. Участь спортсменів Західної України в збірних командах УРСР після 1939 року значно підвищило рівень спортивних результатів українських фехтувальників на всесоюзній арені.

3. Фехтування в УРСР у довоєнний період та перші повоєнні роки 1952 року розвивається одночасно як вид спорту та військово-прикладна дисципліна. Були створені державні та громадські органи, які здійснювали керівництво та контроль за розвитком фехтування. Сформована система підготовки тренерських кадрів. Зростає масовість фехтування, відкриваються секції на підприємствах, у навчальних закладах, при будинках культури тощо. Запроваджується система територіальних та відомчих змагань.

4. У перші роки після виходу на міжнародну спортивну арену (1952 рік) українські фехтувальники у складі збірних команд СРСР показують високі результати на чемпіонатах світу та Олімпійських іграх. Формуються ор-

ганізаційні, науково-методичні, програмно-нормативні, матеріально-технічні основи підготовки фехтувальників високої кваліфікації.

5. Проголошення незалежності України та перехід до нових соціально-економічних умов супроводжувався кризовими явищами. Незважаючи на це, українські фехтувальники все ж змогли здолати численні фінансові труднощі і добитися високих результатів на міжнародній спортивній арені. На сьогоднішній день українські спортсмени займають провідні позиції у фехтуванні на шаблях та шпагах серед жінок.

6. Узагальнення фактологічної бази розвитку спортивного фехтування на території сучасної України дозволило виділити чотири основних історичних періоди: 1-й період (1854-1922) – виникнення та початковий розвиток спортивного фехтування; 2-й період - розвиток фехтування в УРСР у довоєнний період і перші повоєнні роки (1922-1952) та розвиток фехтування у Західній Україні (1920-1939); 3-й період (1952-1992) – вихід українських спортсменів на міжнародну арену у складі збірних команд СРСР; 4-й період (1992 р. – по нинішній час) - розвиток фехтування у незалежній Україні як пріоритетного виду спорту.

Література:

1. Анохин А. Второй гимнастический праздник Киев. [учеб. окр] // Красота и сила. – К. – 1913. - № 3. – С. 10.
2. В.С.Л. Около фехтования // Спорт и игры. – К. - 1913. - № 4. – С. 5.
3. Вебель Севастопольское военное фехтовально-гимнастическое общество /Вебель, Ляхов/ Сокол. – 1912-1913. - № 3. – С. 58-60.
4. Вербицкий В. Діяльність „потішного” руху на території Одеського навчального округу та його значення у розвитку шкільного фізичного виховання /В. Вербицкий/ Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : Зб. наук. праць Волинського університету ім. Л. Українки. – Луцьк. – 2008. – Т. 1. – С. 9-13.
5. Войтишек О. Измаил // Сокол. – М. – 1910. - № 4-5. – С. 132-133.
6. Вондрачек О. К вопросу о физическом воспитании и о преподавании гимнастики в школах /О. Вондрачек/ Сокол. – М. – 1911. -№ 7. – С. 173-174.
7. Гимнастическое общество „Русский Сокол” в Киеве в 1910 году. – К. – 1911. – 44 с.
8. Киев // Красота и сила. – К. - 1913. - № 6. – С. 14.
9. Приходько А. Практическая деятельность В. К. Крамаренко в области физического воспитания и спорта в досоветский период /А. Приходько/ Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві: Зб. наук. праць Волинського університету ім. Л. Українки. – Луцьк. – 2008. – Т. 1. – С. 99-104.
10. Проба за Відзнаку Фізичної Справності // Готові. – Львів, 1935. – 31 травня. – С. 4.
11. Состязания в спортивном кружке студентов университета св. Владимира // Красота и сила. – 1913. - № 6. – С. 12.
12. Фехтование. Справочник / сост. : В. Базаревич. – М. – Физкультура и Спорт. – 1975. - 231 с.
13. Черниговская гимназия // Красота и сила. – 1913. - № 12. – С. 7.
14. Łuczak M. Scermierka w Polsce w latach 1945 – 1989 / Maciej Łuczak. – Poznań, 2002. – Tryb dostępu: <http://www.wbc.poznan.pl/Content/2364/index.html#ftn.IDAMD0PH> (дата звернення 18.02.2012)
15. Lw. Klub Szermierzy //Słowo Polskie. – Lwów. - 1913. - № 436. – S. 18.
16. Zaborniak S. Z dziejów LKS “Pogon” Lwów. Rodzina Kucharów (1880 – 1975) / Stanisław Zaborniak. – Rzesów, 2009. - 103 s.

